

2.5 Kommunala bevarandebestånd

Det finns ett flertal områden i och i närheten av järnvägskorridoren som är utpekade i kulturmiljöprogrammen/bevarandeprogrammen för Mölndals stad och Göteborgs stad, se figur 3 och 4. De redovisas här från nord till syd.

2.5.1 Wezäta-Melins

Wezäta-Melins AB var ett grafiskt företag som etablerade sig 1950 i den då nybyggda fabrikslokalen. De fick snart behov av större ytor och i skiftet mellan 1950-60-talen uppfördes de flesta och största av Wezäta-Melins byggnader, många med det karakteristiska välvda papptaket med lanterniner. Nu uppfördes också kontorsdelen med det väggfasta konstverket vid entrén. Den sista tillbyggnaden inom ramen för Wezäta -Melins verksamhet uppfördes 1974. Byggnaderna präglas av

Figur 20: Wezäta-Melins.

Figur 21: Wezäta-Melins välvda tak syns bäst från baksidan.

ett efterkrigsmodernistiskt sammanhållet arkitektoniskt uttryck med bland annat välvda tak och mönstermurning i rött tegel. ICA Maxi tog över delar av anläggningen 1994. De har byggt på anläggningen med ytterligare några byggnadskroppar under 1990- och 2000-talet.

2.5.2 Krokslätt Fabriker

Tangerande järnvägskorridoren ligger Krokslätt Fabriker vars utbredning når ända fram till Mölndalsån. Fabriken var länge en av de största tillverkningsindustrierna i Göteborgsregionen och därigenom också en av de största arbetsplatserna. Delar av området är skyddat som byggnadsminne. Se vidare beskrivning under avsnitt 8.1.

Figur 22: Det väggfasta konstverket vid entrén till Wezäta-Melins består av litografiska stenar i original från äldre reklamtryck av Wezäta.

Figur 23: Byggnadsminnets byggnader markerade med röda symboler och bevarandeprogrammets utsträckning markerad med röd avgränsning.

2.5.3 Safjället

Några hundra meter väster om järnvägskorridoren tornar Safjället upp sig. Det är ett monumentalt bergsparti med ett rikt bestånd av fornlämningar från sten-, brons- och järnåldern i form av gravar och en fornborg. Berget ligger centralt i staden och är ett välbesökt friluftsområde med höga kulturhistoriska och pedagogiska värden.

Figur 24: Safjället utgör ett blickfång i stadsbilden.

Figur 25: Safjället ligger centralt i staden, markerat med röd avgränsning.

2.5.4 Svejserdalen, Lackarebäcks gård, Ekekullen

I östra delen av järnvägskorridoren ligger ett område utpekad i kulturmiljöprogrammet Svejserdalen, Lackarebäcks gård, Ekekullen. Under 1700- och 1800-talen kom flera gårdar i trakten att förvärvas av förmögna familjer, Lackarebäcks gård i Svejserdalen var en av dem. Gårdarna omgestaltades efter högre ståndsideal till herrgårdar. De blev sommarnöjen för överklassen som därmed kunde undkomma städernas ohälsosamma miljöer.

Vid Lackarebäck skapades naturpromenader med stigar, trappor, stensatta partier och en utsiktsplats på berget. En del av dessa strukturer finns fortfarande kvar. En gammal kvarndamm användes som simbassäng och här fanns även ett badhus. Här finns kommunens enda bevarade bokskog. Den vittnar om att Lackarebäcks välbeställda ägare, till skillnad från andra markägare, hade råd att låta bli att avverka skogen. Vid sekelskiftet 1900 var Svejserdalen ett populärt utflyktsmål, mycket tack vare den vackra bokskogen, men även dalgången med dess slingrande bäck och de höga bergen med utsikt lockade. Idag har mycket förändrats och kvar finns bara delar av parken och en flygelbyggnad. Området är nu omgivet av bebyggelse, parkeringsytor och infrastruktur men är fortfarande en viktig tätortsnära natur- och kulturmiljö. Vid Ekekullen ligger ett gravfält från järnåldern.

2.5.5 Västra Enerbacken

Öster om järnvägskorridoren ligger flerbostadsområdet Västra Enerbacken som stod klart 1964 och är utpekad i kulturmiljöprogrammet. Det är ett enhetligt modernistiskt bostadsområde som illustrerar en genomtänkt tidstypisk stadsplanering. Bebyggelsen är småskalig och har anpassats efter topografin. Området är välkött och ändringar har utförts med hänsyn till ursprungliga höga kvalitéer.

Figur 26: Vid Lackarebäck finns fortfarande denna äldre flygelbyggnad kvar samt en del stigar och stensatta detaljer.

Figur 27: Stenskoning vid bäcken vid Lackarebäck.

Figur 28: Grav från järnåldern vid Ekekullen.

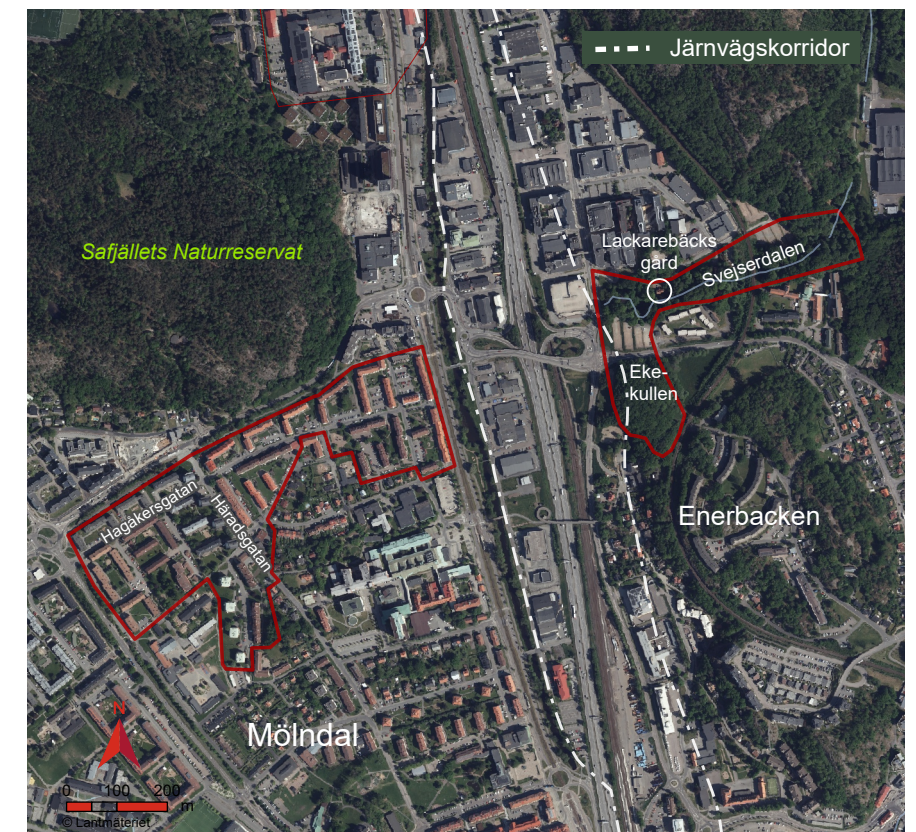
Figur 29: Västra Enerbacken, området ingår i bevarandeprogram.

2.5.6 Hagåkersgatan, Häradsgatan m.fl

Väster om Mölndalsån, strax utanför järnvägskorridoren ligger området Hagåkersgatan, Häradsgatan m.fl. som är utpekad i kulturmiljöprogrammet. Mölndal var under efterkrigstiden en expansiv region med flera stora industrietableringar. Inflyttningen av arbetskraft var omfattande och en kraftig bostadsutbyggnad följde. Området omfattar bebyggelse i tio kvarter och uppfördes på 1950-talet. Det har en hög kvalitet i såväl övergripande planering som arkitektonisk gestaltning. Området speglar de samtida idealen inom arkitektur och bostad och utgör därför ett bra exempel på 1950-talets bostadsbebyggelse.

Figur 30: Bebyggelse längs Hagåkersgatan. Området ingår i bevarandeprogram.

Figur 31: Till vänster i bild Hagåkersgatan, Häradsgatan med flera, till höger i bild Svejserdalen, Lackarebäcks gård, Ekekullen. Områdena är markerade med röd avgränsning.

2.5.7 Forsåker-Bruksområdet

Forsåker-Bruksområdet tangerar järnvägskorridoren i öster. Industrieljön representerar den långa kontinuiteten av papperstillverkning som funnits vid Mölndalsfallen.

Boktryckaren Georg Lange anlade år 1760 ett pappersbruk här på hemmanet Korndals marker. År 1857 uppgick pappersbruket i Rosendals Aktiebolag. Det blev ett hastigt uppsving och år 1860 fanns 299 arbetare här. År 1895 övertogs firman av Aktiebolaget Papyrus.

Under industrialismens expansiva period från 1850-talet och framåt började bostadsbebyggelsen växa fram i området. Den tidiga bostadsbebyggelsen uppfördes av arbetarna själva, på mark som arrenderades

Figur 32: Villa Korndal

Figur 33: Villa Korndal med parken i förgrunden.

av gårdarna i byn. De uppfördes invid och på bergssluttningen för att inte inkräkta på åkermarken. Efterhand förtätades bebyggelsen, hyreshus uppfördes och butiker växte fram. Samtidigt byggdes nykterhets- och frikyrkolokaler. Det stora industriområdet med den blandade bebyggelsemiljön visar hur de tidiga industrietableringarna utvecklades till egna samhällen. I området finns industribyggnader

Figur 34: Parken vid villa Korndal i ritning från 1895 av August Isberg.

Figur 35: Staketet omkring parken vid villa Korndal.

och personalbostäder för såväl arbetare som högre tjänstemän. Här illustreras såväl industrins historiska utveckling som industrisamhällets hierarkiska organisation.

På 1870-talet lät disponent David Otto Francke uppföra disponentvillan ovanför fabriksområdet. Omkring villan anlades vid samma tid en engelsk park som omgärdades av ett staket i smidesjärn. Parken har i princip samma omfattning idag som vid anläggandet. En handelsträdgård var tidigare också belägen här, spår efter detta finns ännu kvar i parkens västra delar.

I området pågår just nu ett omfattande förändringsarbete där kommunen planerar för bostäder och verksamheter.

Figur 36: Vid Forsåker pågår just nu ett omfattande förändringsarbete.

Figur 37: Historiskt foto över Forsåker. Till höger syns villa Korndal och den lummiga parken. Mölndalsposten.

2.5.8 Mölndals stadshus, Folkets hus och tidig centrumbebyggelse

Mölndals stadshus, Folkets hus och tidig centrumbebyggelse ligger väster om ån, strax utanför järnvägskorridoren. Fässbergs socken blev stad under namnet Mölndal 1922. Då låg centrum med stadshus i Kvarnbyn. Nya bostadskvarter hade byggts väster om Mölndalsån under 1940-50-talen och när det nya stadshuset byggdes 1958-1962 placerades det vid det nya centrum som hade utvecklats här. 1959 placerades Folkets hus strax bredvid, som en symbol för arbetarrörelsen. Stadshuset och Folkets hus uppfördes i en tid när staden växte till följd av industrietableringar. Valfärdssamhället och de kommunala verksamheterna expanderade som en följd. Intill ligger ett torg och en park med hög arkitektonisk ambitionsnivå, som en del av medborgarnas gemensamma rum. Stadshuset präglas omsorgsfulla detaljer och äkta material. Exteriören domineras av långa fönsterband med snickerier i teak som står mot fasadens mörkröda tegel och grå skiffer. Folkets hus har en mer återhållen gestaltning med fasader i rött tegel med ett diskret ruttmönster. Bostadsbebyggelsen karakteriseras bland annat av gula tegelfasader, markerade entrépartier och balkongräcken i smidesjärn.

2.5.9 Åby bostadsområde

Väster om järnvägskorridoren ligger Åby bostadsområde som stod färdigt 1968 och är utpekade i kulturmiljöprogrammet. Området är en representant för miljonprogrammets byggande men har en lokal prägel med den låga skalan och det gula teglet. Området har en tydlig karaktär med upprepande av byggnadsvolymer i ett regelbundet men asymmetriskt mönster. Särskild omsorg har lagts i utformningen av de indragna entréerna med uppglasade ekdörrar och de med keramiska plattor/marmor beklädda väggarna.

Figur 38: Stadshus och Folkets hus från parken.

Figur 39: Stadshuset stod klart 1962.

Figur 40: Folkets hus stod klart 1959.

Figur 41: Tidig centrumbebyggelse.

Figur 42: Exempel på indragen entré vid flerbostadshusen i Åby.

2.6 Övriga inventeringar och värdebedömningar

Inom projektet "VaKul-vattenförvaltning och kulturmiljö- i västerhavets vattendistrikt" har Länsstyrelsen i Västra Götaland värderat vattenförekomster i länet ur kulturmiljösynpunkt. Mölndalsån, från Stensjön och fram till Göteborg, har fått mycket högt kulturhistoriskt värde, klass 1.

Det finns inga områden med landskapsbildsskydd i närheten av järnvägskorridoren. Det finns heller inga områden som är utpekade inom bevarandeprogram för odlingslandskap i eller i nära anslutning till järnvägskorridoren. Närmaste område är Alvered som ligger söder om järnvägskorridoren.

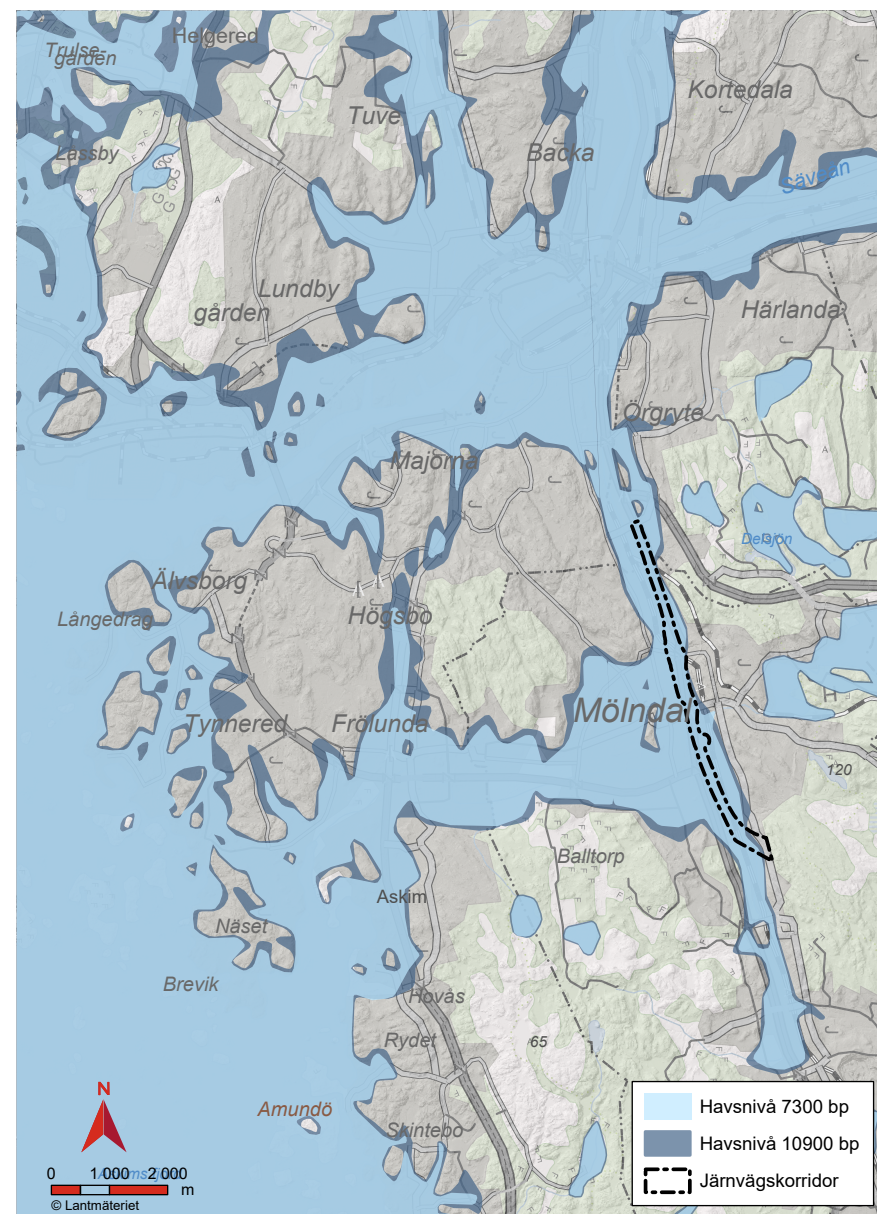
2.7 Landhöjning

När inlandsisen drog sig tillbaka för drygt 14 000 år sedan låg större delen av järnvägskorridoren under vatten. Landhöjningen är olika i olika delar av Sverige. I Mölndalsområdet är den ca tre mm per år. Det innebär att för 1000 år sedan var vattennivån ca tre meter högre än idag. Landhöjningens effekter har motverkats av den stigande vattennivån som orsakades av smältande inlandsisar, vilket inleddes för ca 10 000 år sedan och kallas för den postglaciala transgressionen. Vattenhöjningen nådde sitt maximum för ca 7 300 år sedan. Efter detta tog landhöjningen återigen överhand och vattennivån har successivt dragit sig undan ända fram till idag. Landhöjningen pågår fortfarande.

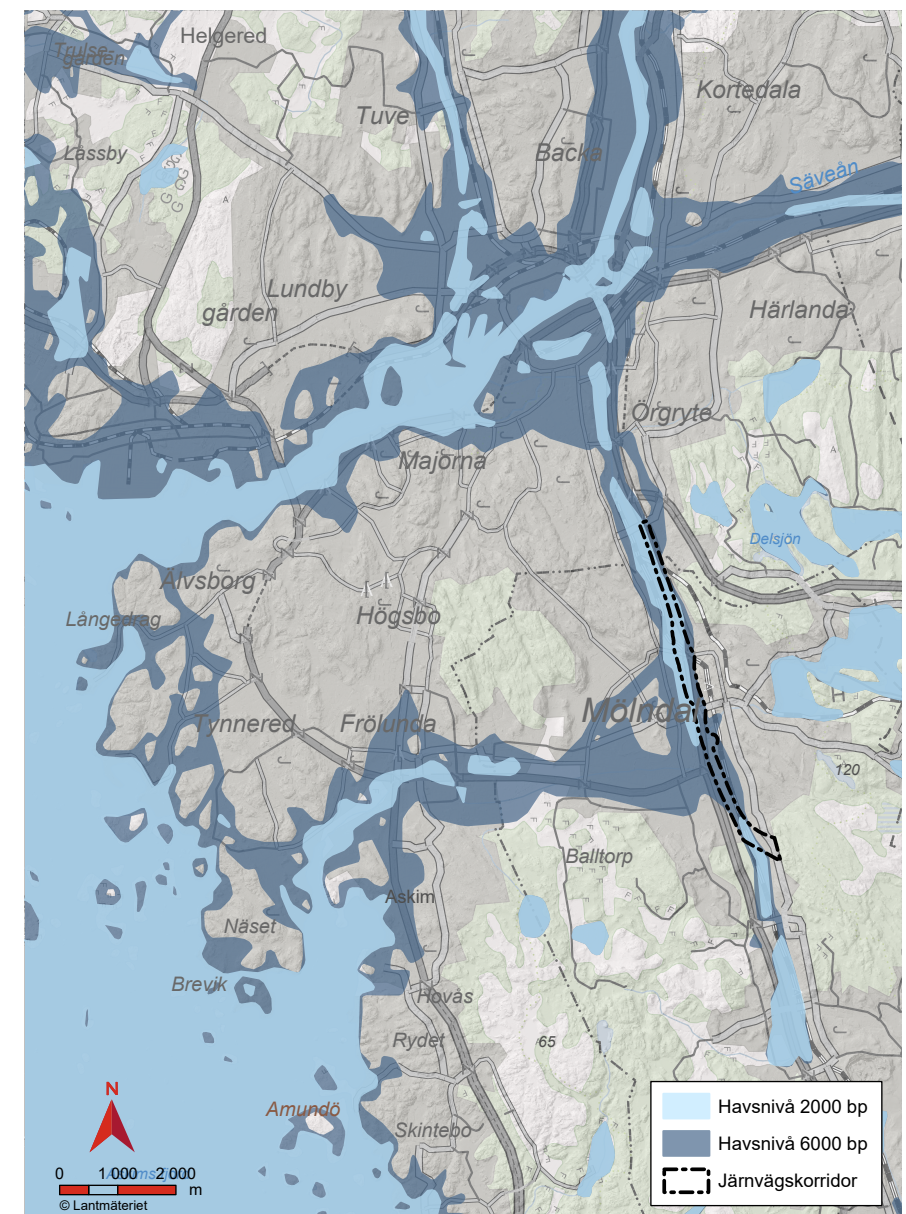
2.8 Topografi

Järnvägskorridoren är belägen i en flack dalgång med djupa lerlager, som sträcker sig i nordsydlig riktning och avgränsas av branta bergssidor. Dessa bergsryggar ger upphov till kraftiga nivåskillnader i

Bp står för "Before present" före nutid. Det är en term som ofta används inom olika vetenskaper för att ange när olika perioder/händelser inträffat. Eftersom "nutid" hela tiden förändras har man bestämt att nutid tar avstamp i år 1950.

Figur 43: Den mörkblå vattennivån för ca 10 900 år sedan ligger under den ljusblå vattennivån för ca 7 300 år sedan. Områdena är närmast överlappande. Det är bara bergskanten i Sandbäck i järnvägskorridorens södra del som ligger ovanför vattenytan vid dessa tider.

Figur 44: Den mörkblå vattennivån för ca 6 000 år sedan, vid slutet av stenåldern, ligger under den ljusblå ytan som visar vattennivån för ca 2 000 år sedan, under äldre järnålder.

landskapet. Höjderna är brantast på dalgångens östra sida. Större delen av järnvägskorridoren ligger under högsta kustlinjen.

Mölnölands landskap är typiskt för området kring Göta Älvs mynning. Sydsvenska höglandets berg sluttar ner i havet och bryts upp av ett nästan rätvinkligt system av branta dalar, så kallat sprickdalslandskap. Mölnölands dalgång ligger i nordsydlig riktning och från väster ansluter Fässbergs dalgång.

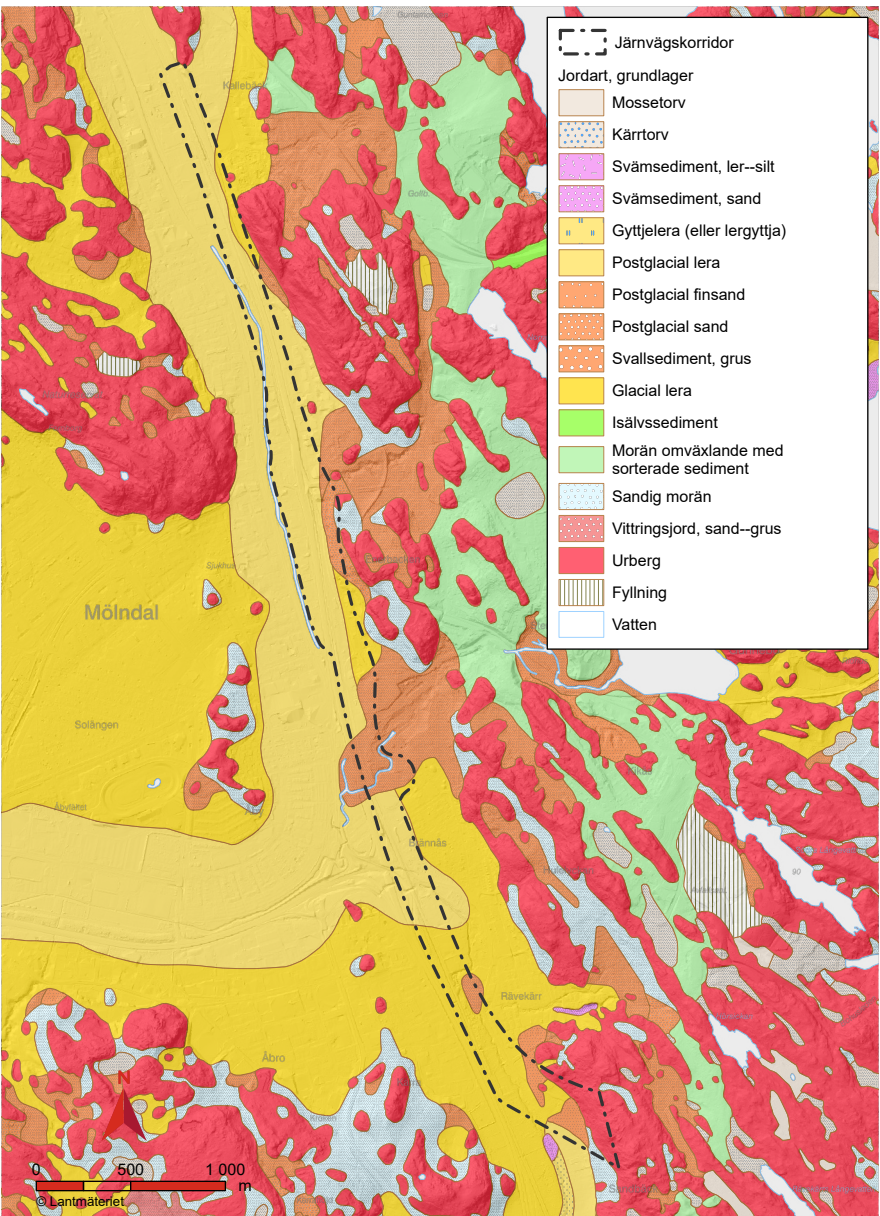
Genom dalgångarna flyter vattendrag som Mölnölandsån och Källeredsbäcken, se figur 3 och 4. Mölnölands kommun har också ett flertal sjöar.

2.9 Jordarter

De naturgivna förutsättningarna har format levnadsbetingelserna, kulturlandskapets och bebyggelsens framväxt. Järnvägskorridoren domineras av glacial lera, se jordartskarta. Här finns också inslag av sand. Dalgången omges av morän och berg. (se figur 45, jordartskarta).

Figur 45: Vy mot Lackarebäcksfjället från Mölnölandsvägen.

Figur 46: Jordartskartan redovisar fördelning av jordarter i och omkring järnvägskorridoren.